

INTERNATIONAL

Journal of Political Studies

ULUSLARARASI POLİTİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

ISSN: 2149-8539

Yayın Tarihi: 30.08.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Article Type : Research Article

Geliş Tarihi : 08.07.2024
Kabul Tarihi: 31.07.2024

Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Dezenformasyonla Mücadele: Azerbaycan için Bir Model Önerisi

*Struggling with Disinformation as an Instrument of Public Diplomacy:
A Model Proposal for Azerbaijan*

Recep Şehitoğlu

Dr. Öğr. Üyesi,

Gaziantep Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Assist. Prof.,

Gaziantep University

Faculty of Economics and Administrative
Sciences

recepsehitoglu@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6855-4841>

İntihal/Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış
ve intihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate
and no plagiarism detected.

Öz

Hızla gelişen iletişim ve medya düzeninin avantajları kadar dezavantajları da vardır. Dezenformasyon, bu dezavantajlardan birisidir ve gerek ulusal gerekse de uluslararası düzlemde ülkeleri zor durumda bırakabilmektedir. Bu yüzden dezenformasyonla mücadele, her ülke için öncelikli bir politika gündemi olmalı ve bunu yapabilecek hukuki ve kurumsal zeminin hızla inşa edilmesi gerekmektedir. Türkiye, dezenformasyona en çok maruz kalan ülkelerden birisi olarak, iletişim ve kamu diplomasisi çalışmalarında dezenformasyonla mücadeleye büyük önem vermektedir. Bu minvalde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı bünyesinde Dezenformasyonla Mücadele Merkezi'nin (DMM) kurulması ve hukuki düzenlemeler yapılması bölgesindeki öncü ülkelerden biri olmuştur. Azerbaycan da, özellikle Karabağ Savaşı yüzünden, uluslararası arenada yoğun bir şekilde dezenformasyon faaliyetlerine maruz kalabilmektedir. Bu makalede, Türkiye'nin dezenformasyonla mücadeledeki kurumsal ve hukuki birikimiyle Azerbaycan'ın dezenformasyonla mücadelesine nasıl katkı verebileceği sorunsallaştırılmaktadır. Buradan hareketle makalede, Türkiye ve Azerbaycan'ın dezenformasyon meselesinde birbirine benzeyen ve ayrılan yönleri vurgulanarak, Azerbaycan için bir model önerisi sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Diplomasisi, Dezenformasyonla Mücadele, İletişim, Türkiye, Azerbaycan

Abstract

The rapidly developing communication and media order has disadvantages as well as advantages. Disinformation is one of these disadvantages and can put countries in a difficult situation both at national and international level. Therefore, combating disinformation should be a priority policy agenda for every country, and the legal and institutional basis for doing so should be rapidly built. As one of the countries most exposed to disinformation, Türkiye attaches great importance to combating disinformation in its communication and public diplomacy activities. In this respect, Türkiye has been one of the pioneering countries in its region with the establishment of the Centre for Combating Disinformation (DMM) within the Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of Communications and legal regulations. Azerbaijan, especially due to the Karabakh War, can also be exposed to disinformation activities in the international arena. In this article, it is problematised how Türkiye can contribute to Azerbaijan's fight against disinformation with its institutional and legal experience in combating disinformation. From this point of view, the article aims to present a model proposal for Azerbaijan by emphasising the similarities and differences between Türkiye and Azerbaijan on the issue of disinformation.

Keywords: Public Diplomacy, Combating Disinformation, Communication, Türkiye, Azerbaijan

Araştırma & Yayın Etiği/ Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiştir. Yayın etiği ihlalleri yazarın sorumluluğundadır.

Research & Publication Ethics This article has been reviewed by at least two referees. Violations of publication ethics are the responsibility of the author(s).

Atıf/Citation

Şehitoğlu, R. (2024). Bir Kamu Diplomasisi Aracı Olarak Dezenformasyonla Mücadele: Azerbaycan için Bir Model Önerisi. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 10(2), 96-116. <https://doi.org/10.25272/iqps.1512183>

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

İletişim teknolojilerinde yaşanan dünya çapındaki büyük değişimler son yılların en büyük ve en önemli gerçeğini yansıtmaktadır. Özellikle uluslararası ilişkilerde ülkelerin milli çıkarları ve ulusal egemenliklerini koruma adına yürüttükleri dış politika uygulamaları, küresel düzeyde yaşanan zorluklar ve sınamalar dezenformasyonun kamu diplomasisi boyutunu da ciddi şekilde etkilemiştir. Dezenformasyonun, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle çok daha hızlı yayılması, kamu diplomasisinin çalışma alanıyla çakışması sonucunu getirmiş ve nihayetinde devletler bu noktada aksiyon almaya başlamışlardır. Çünkü dezenformasyon, demokratik sistemlerin korunması için de mücadele edilmesi gereken küresel bir sorun alanı olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye, bu noktada hızlıca aksiyon alan devletler arasında yerini almıştır. İletişim Başkanlığı bünyesinde dezenformasyonla mücadeleyi bir merkez olarak kurumsal yapıya kavuşturmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu bu model, kardeş toplum olarak Azerbaycan için de bir model olarak bu çalışmada önerilmektedir. Şöyle ki, bölgesinde özellikle Karabağ Savaşı nedeniyle birçok dezenformasyona maruz kalmış bir ülke olarak Azerbaycan'ın daha kurumsal düzlemde doğrulama, yalanlama ve bilgilendirme yapması, haklılığını uluslararası kamuoyuna aktarmada başarılı olmasını sağlayacaktır.

Bu çalışma Türkiye örneğinden hareketle dezenformasyonla mücadelede sahip olunan know how'ın Azerbaycan'a transferi konusuna odaklanmaktadır. Bu çerçevede dezenformasyon ve kamu diplomasisi ile ilgili literatür taraması ve içerik analizi yöntemlerinden istifade edilmiştir. Dolayısıyla öncelikle dezenformasyonla ilgili ulusal ve uluslararası yayınlar irdelenmiş, sonrasında dezenformasyonun kamu diplomasisiyle ilişkisi ortaya konmuş, akabinde Türkiye'nin dezenformasyonla mücadelesi kurumsal perspektifi aktararak devamında Azerbaycan'ın dezenformasyonla mücadele yöntemleri ele alınmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise Türkiye'deki modelin transferi için bir perspektif çizilmiştir.

1. Bir Bilgi Düzensizliği Türü Olarak Dezenformasyon

Dezenformasyon, kısaca bilgileri çarpıtma anlamına gelmektedir. Bilgi, açıklama, aydınlatma ve tanıtma olarak kullanılan enformasyon kavramındaki bir bozulma ya da olumsuzluğa işaret eden dezenformasyon kavramı, bir bilginin kasıtlı olarak yanlış sunulması veya deforme edilmesi olarak ifade edilmektedir (Çakmak, 2019: 1129).

Dezenformasyon, özü itibariyle yanlış algı oluşturarak kitleleri yanıltma, yönlendirme ve suistimal etme hedefi taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle eksik, yanıltıcı ya da tamamen uydurma bilgilerin üretilmesi ve yayılması sonucunda dezenformasyon gerçekleştirilmektedir (Dezenformasyonla Mücadele Merkezi, 2024).

Dezenformasyon, yanlış bilgilerin bilinçli bir şekilde yayılması olarak tanımlanır ve özellikle dijital medya araçlarında dezenformasyonun sıkça yapıldığı görülmektedir. Bu tür faaliyetler genel itibariyle daha önceden tayin edilen bir hususun gündemdeki ağırlığını pekiştirmek ve daha çok gündemde kalmasını sağlamak, onu radikalleştirmek, şiddete teşvik etmek, toplumda güveni kırmak ve demokrasiyi akamete uğratmak gibi amaçlarla gerçekleştirilir. Sosyal medya kullanımının yükselişi ve bu platformların siyasi aktivistlerce kullanılması, kitleleri harekete geçirme, ideolojileri güçlendirme ve şekillendirme bakımından önemli bir role sahiptir. Lakin sosyal medyanın kullanımının artması, siyasi iktidarların ve şirketlerin bilgi-işlem ve ağ trafiğini kontrol etme potansiyelini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla propagandanın sosyal medya üzerinden kullanılması, kötü niyetli aktörlerin eylemlerini aşan bir boyuta ulaşmış ve kamuoyunun tutumlarını şekillendirmek için kullanılmıştır (Güner, 2021: 133). Bu durum, bilgi dolu ve kullanıcı güveninin kısıtlı olduğu bir ortamda, dijital kampanya ve kamu diplomasisi faaliyetlerinin artmasına sebebiyet vermiştir.

Dezenformasyon yalanı perdelemek için uydurulan bir kılıf olarak da değerlendirilebilir. Doğru bilgileri değiştirip özel bir amaçla ve kasıt gözetmek suretiyle manipülasyon yaparak yanlış bir algı oluşturma girişiminde bulunmak da bir dezenformasyon çeşidi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca zarar verme ya da kasıtlı yönlendirme amacı gütmeyen yanlış bilgilendirme olarak ifade edilen mezenformasyon (*misinformation*) haricinde gerçekleştirilen dezenformasyon, kara propaganda olarak kabul edilmekte ve algı yönetimini amaçlamaktadır (Bektaş, 2002: 38).

Güç ve bilgi arasındaki ilişkiyi göz önünde tuttuğumuzda, bilgiye sahip olan daha çok etki oluşturma potansiyeline yani daha fazla güce sahip olmuş demektir. Bu bağlamda bilginin çarpıtılarak kullanıldığı bir form olan dezenformasyon, güç merkezlerinin ilgisini çekmektedir. Bu bakımdan dezenformasyon, kimi zaman belli güç merkezlerinin toplumları etkilemek ve yönlendirmek için kullandıkları bir yöntem olurken, kimi zaman da siyasi çevrelerin birbirlerine karşı algı oluşturmak ve karşı tarafı yıpratmak için kullandıkları bir araç haline gelmiştir. Bu anlamda dezenformasyonun, sadece yalan ve

propaganda gibi geleneksel bilgi manipülasyonu yöntemlerinden farklı bir yapısı bulunmaktadır (Aşkın, 2014: 5).

Dezenformasyon üretme de belli bir yönlendirme amacıyla üretilmiş bilgileri kitlelere ulaştıran basın ve medya kuruluşları, dezenformasyonun kaynağı olmasa dahi bu bilgilere aracılık ederek kitlelere yayılmasına neden olabilmektedir (Turan, 2015: 110). Bu anlamda oldukça ideolojik işleve sahip olduğu belirtilen medyanın çeşitli güç merkezlerinin çıkarlarını koruma işlevini üstlendiği belirtilmektedir (Herman ve Chomsky, 1998: 22). Hatta medya bu yönüyle haberlerin halka ulaştırılmasında çeşitli süzgeçler oluşturmakta ve haberin yanlı olarak aktarılmasına neden olabilmektedir.

Esasen dezenformasyonun tarihi çok eski örneklere götürülebilir ancak hakikat ötesi olarak ifade edilen post-truth dönemde dezenformasyonun, önlenmesi oldukça zor bir süratle yayılabildiği de bir gerçektir. Zira post-truth çağı nesnel gerçeklerin, duygular ve kişisel inançlardan daha az etkili olabildiği bir dönem olarak kabul edilmektedir (Aşkın, 2014: 77). Bu dönemde duyguların ve ön kabullerin rasyonalite ve hakikatin önüne geçmesiyle algılar, gerçeklerin önemini yitirmesine neden olmaktadır. Bu da haberin, bilginin veya verinin yeni teknolojiler ve sosyal medya platformları ile hızla yayılmasından kaynaklanmaktadır.

Dezenformasyona daha çok İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde başvurulduğu bilinmektedir. Nitekim bu dönemlerde dezenformasyona, *“daha çok devletler ve bağlı kurumları tarafından, iç ya da dış kamuoyunu etkilemek, hedefler doğrultusunda kanaat oluşturulmasına imkân sağlamak amacıyla başvurulduğu görülmektedir”* (Akyüz ve Görgülü, 2022: 23). Öte yandan 2000’li yıllarda da yeni saldırı silahı olarak dezenformasyon ön plana çıkmaktadır (Ekşi, 2022: 12).

Ayrıca günümüzde bilgi ediniminde kurumsal haber kaynakları kadar bireysel sosyal medya hesapları da önemli bir yer tutmaktadır. Diğer yandan medyanın başka bir tartışma konusu olan taraf tutma, taraf olma ya da çıkar sağlama gibi gerekçelerle dezenformasyon içeren bir bilgiyi dezenformasyon sürecine alet ettiği örnekler de görülmektedir. Dezenformasyon, günümüzde sadece kasıtlı olarak yanıltmak ve yanlış bir bilgiyi yaymak dışında sonuçlar üretmek için de kullanılmaktadır. Söz gelimi bir ülkenin gündeminde yer tutması muhtemel hale gelen ve bir siyasi çevreyi sıkıştırması beklenen bir konu, tamamen dezenformasyon olan bir başka konu devreye sokulmak suretiyle gündemden düşürülebilmektedir. Yani dezenformasyon sadece karşı tarafa

zarar vermek için kullanılan bir dijital saldırı aracı olmaktan daha öteye gitmiş; aynı zamanda bir dijital savunma aracı haline gelmiştir. Başka bir zaviyeden bakmak gerekirse, bir siyasi kişilik, kendisi ve yakın çevresi hakkında ortaya çıkan iddialar üzerine inanılması zor, şaşırtıcı ve gerçek dışı olan dezenformasyon bilgisini dolaşıma sokarak kendisi üzerinde baskıları azaltabilir.

Dezenformasyon, propaganda ve casusluk faaliyetleri ile de iç içedir. Hatta dezenformasyonun bu faaliyetlerin belli aşamalarının bir araya gelmesini ifade ettiği söylenmektedir. Yani karşı tarafı istediğiniz şekilde davranır hale getirmede kullandığınız teknikleri ve metotları birlikte anlatmak istediğinizde dezenformasyon, elverişli bir kavram olarak kullanılır hale gelmiştir. Bu bakımdan stratejinin taktiğe karşı nasıl bir pozisyonu varsa dezenformasyonun da zehirlemeye karşı benzer bir pozisyonu olduğu ifade edilmiştir (Yayla, 2020: 133). Dezenformasyon, günümüzde toplumlar üzerinde ciddi etki oluşturması nedeniyle devletlerin ve kamu otoritelerinin dezenformasyona karşı önlem alması bir anlamda zorunlu hale gelmektedir. Çünkü Altun'a göre "*modern toplumların bugün gerçek anlamda demokrasi krizi*" yaşamalarının sorumlusu dezenformasyondur (İletişim Başkanlığı, 2024). Bu bakımdan dezenformasyonla mücadelede kamu diplomasisi faaliyetleri daha çok üzerinde durulması gereken bir konu olarak değerlendirilmektedir.

2. Dezenformasyonla Mücadelenin Kamu Diplomasisindeki Rolü ve Önemi

Kamu diplomasisi, klasik diplomasi anlayışından farklı olarak devletten devlete ilişkiler yerine devletten topluma ve bunun da ötesinde toplumdan topluma ilişkileri temel alan bir diplomasi yöntemi olarak ifade edilmiştir (Ekşi, 2022: 6). İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte yeni teknolojiler ve sosyal medya araçları, kamu diplomasisinin araç ve yöntemlerini de değiştirmeye başlamıştır. Bu yeni dönemde, yeni teknolojiler ve internet aracılığıyla yayılan dezenformasyon içeren bilginin kontrolü zorlaşmıştır. Bu yeni ortam, kamu otoritelerinin yanında belli normlara sahip kurumsal haber kaynaklarının da karşılaştığı meydan okumaları artırmıştır (Lazer vd, 2018: 1094). Haber kaynağı teyidi ve güvenilir bir kaynaktan bilgi edinme, çoğunlukla popüleritenin kurbanı haline gelmiştir. Buradan hareketle dezenformasyonla mücadele konusunda kamu diplomasisi önem kazandığı gibi kamu otoritelerinin dezenformasyon kaynaklarına karşı doğru ve güvenilir bilgiyi ulaştırın kaynakları öne çıkarması da ayrıca önem arz etmektedir. Ancak yine de kamu diplomasisi, yabancı veya yerli kitleleri

hedef alan devlet destekli dezenformasyon kampanyalarına karşı koymak için yeterli olmayabilir (Nisbet ve Kamenchuk, 2019: 81).

Tam da bu yüzden dezenformasyonla mücadelede kamu diplomasisinin tüm imkân ve kabiliyetlerinin harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede güçlü bir mücadele ancak devlet ve toplum bilincinin oluşturulmasıyla gerçekleştirilecektir. Öyle ki kamu diplomasisinin tüm aktörleri sahaya sürülmeli ve ortak bir akılla yönetilmelidir. Çünkü kamu diplomasisinde sadece devlet odaklı aktörlerden ziyade kamuoyunun farklı paydaşlarına yönelik de bir planlama dâhilinde hareket eden diplomasi (Şehitoğlu, 2021: 44) uygulayıcılarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Hakikat ötesi ya da sonrası olarak ifade edilen dönemde dezenformasyon, kamu diplomasisinin faaliyet alanlarına ve zeminine ilişkin de değişiklikler yapılması gerektiğini göstermektedir. Günümüzdeki uluslararası sistem ve mevcut medya düzeni, kamu diplomasisi faaliyetlerini zorlaştırması nedeniyle yeni sorun alanları meydana getirmektedir. Bu dönemde toplumlar, dezenformasyon ile farklı kutuplara ayrıştırılmakta ve kamuoyunda gerçek dışı olaylar üzerinden infial oluşturulabilmektedir. Öyle ki dezenformasyon, yabancı ülkelerdeki seçimlere müdahale aracı haline gelmiş ve yabancı toplumların sinir uçlarını yoklayacak girişimler sıklaşmıştır. Bu ve benzeri durumlar kamu otoritelerinin güvenlik mekanizmalarında yeni unsurlar ortaya çıkarmasına neden olmuş ve güvenliğe ilişkin önlemler konusunda yeni bir anlayışı beraberinde getirmiştir. Dahası, söz konusu bu dezenformasyon faaliyetlerinin dezenformasyona maruz kalan ülke yetkililerince dünyaya anlatılması, kamu diplomasisinin stratejik iletişim boyutunun da önemini göstermesi bakımından kıymetlidir. Dolayısıyla kamu diplomasisinin geleceği, dezenformasyon kampanyalarına karşı koymak ve araçlar geliştirmek için günlük çabaların ötesine geçmelidir. Çünkü dezenformasyonun iletişim stratejilerindeki, diplomatik ilişkilerdeki, siyasal ve sosyal süreçleri olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla kamu diplomasisi faaliyetleri bu hususta yoğun emek isteyen bir çerçevede yürütülmelidir.

Kamu diplomasisi geleneksel diplomasinin bir tamamlayıcı unsurudur ve hedef ülkedeki halkların tutumları üzerindeki olası değişikliklere odaklanır (Wei, 2020: 5). Dezenformasyonun kamu diplomasisi boyutu A ülkesinin, B ülkesinin halkları üzerinde yanlış bilgi yayması ve bunu söz konusu halkların tutumlarını değiştirerek başarması şeklinde oluşabilmektedir.

Günümüzde kamu diplomasisi faaliyetlerinde haberin kaynağı, gerçekleri, doğrulanması, yalanlanması ve teyidi gibi platformlar önem kazanmış ve bu nedenle dezenformasyonla mücadele sıhhatli bir medya ve iletişim ekosistemi için önemli bir bileşen haline gelmiştir. Hakikatin, normların, teyitli bilginin ve rasyonalitenin önemini kaybetmeye başladığı post-truth dönemde kamu diplomasisi faaliyetleri, başta dezenformasyona engel olmaya yönelmelidir. Ardından dezenformasyona karşı mekanizmalar üretmeli ve hakikate, normlara, teyitli bilgiye ve rasyonaliteye ulaşımı kolaylaştıracak alternatifler üretmelidir.

Diğer yandan kamu diplomasisi, dezenformasyonun meydana getirdiği güvensiz uluslararası sistemi yeniden güvenilir bir altyapı ile inşa etmelidir. Bunun için hukuki çalışmaların yanı sıra kamu diplomasisi faaliyetlerinde çeşitlilik ve çağa uygunluk kriterleri yerine getirilmelidir. Popülarite, ön yargı ve bilgiye dayalı olmayan inanışların, çağı zehirlemesinin önüne geçecek kamu, medya ve yargı süreçlerinin birlikte ve stratejik bir bakış açısı perspektifiyle dezenformasyonla mücadelesi gerçekleştirilmelidir. Nitekim günümüzdeki teknolojik gelişmeler, doğru ve yanlış bilgiye ulaşmanın telefon, internet kullanımı vb. imkanların had safhaya ulaştığı bu dönemde her türlü bilginin çarpıtılması, yanlış aktarılması ve kötü niyetlerle kullanılması bu dönemi bir “dezenformasyon çağı” (Akyüz ve Görgülü, 2022: 25; The Economist, 2024) olarak algılamamızı sağlamaktadır.

3. Türkiye'nin Dezenformasyonla Mücadele Yönetimi

Türkiye dezenformasyona en fazla maruz kalan ülkelerden biridir. 2018 yılında kurulan İletişim Başkanlığı da en önemli misyonları arasına dezenformasyonla mücadeleyi almıştır. 2022 yılının Ağustos ayında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı uhdesinde kurulan DMM ile haftalık bültenler hazırlanarak sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen ve dezenformasyon kapsamına giren içerikler tespit edilerek halka doğru bilgi ulaştırılmak amaçlanmıştır. Yine bu amaçla Türkiye’de 2022 yılının Ekim ayında yürürlüğe giren “Dezenformasyonla Mücadele” düzenlemesi, “halkı yanıltıcı bilgiyi alenen yayma” suçunu tanımlayarak 3 yıla kadar hapis cezası öngörmektedir. Bununla beraber “halkı endişe, korku veya paniğe düşüren, ülkenin iç ve dış güvenliğini tehlikeye atan” paylaşımları yapan kişilere de ceza verilmesini ön görmekte olup sosyal ağ sağlayıcılarının kullanıcı haklarına ilişkin düzenlemelere uymalarını zorunlu hale getirmektedir.

Dezenformasyonla mücadeledeki hukukî ve kurumsal düzenlemelerin yanı sıra doğal afetler veya olağanüstü gelişmelerin yaşandığı durumlarda günlük bültenler hazırlanarak kamuoyuna doğru bilginin sunulmasına gayret gösterilmektedir (Koçyiğit, 2023: 73). DMM, dezenformasyonla mücadele stratejisinin bir enstrümanı olarak toplumsal farkındalığı artırmak ve bununla beraber medya okuryazarlığının toplumun birçok kesimi üzerinde gelişimini teşvik etmek amacıyla “Dezenformasyonla Mücadele Rehberi” oluşturmuştur (Dezenformasyona Mücadele Merkezi, 2024). Söz konusu bu rehber ile olası bilgi çarpıtmalarını ve yanıltıcı bilgileri halkın da kolay bir şekilde ayırt etmesini sağlamak ve kendilerini dezenformasyon karşısında nasıl koruyabileceklerini görmeleri amaçlanmıştır. Merkez, haftalık ve günlük bültenlerinin yanı sıra sosyal medyada da içerikler paylaşmaktadır (Aydın, 2023: 2609). DMM’nin resmi X (Twitter) hesabı tarafından yalanlama, bilgilendirme ve doğrulama içerikleri paylaşılmaktadır. DMM, görsellerle desteklenen içeriklerle teyit edilen bilgilerin daha etkili olmasını amaçlamıştır. Aylık yaklaşık 150, günlük ise ortalama 5 içerik paylaşan DMM, özel durumlarda ve afet gibi beklenmedik durumlarda bu paylaşımların sayısını artırmaktadır. Siyasî meseleler, sosyal konular, deprem vb. afetler, mülteci konusu, ekonomideki gelişmeler ve güvenlik gibi konulara odaklanan paylaşımlar ve dezenformasyon teyitleri öne çıkmaktadır (Koçyiğit ve Koçyiğit, 2023: 204). Başkanlık bünyesinde 6 Şubat depreminden sonra dezenformasyonla mücadele için “Dezenformasyon Bildirim Servisi” kurulmuş, 14 Şubat’ta yayımlanan bir haberde, e-Devlet ve mobil uygulamalar vasıtasıyla raporlanan yanıltıcı bilgi ve haber sayısının yaklaşık 6.200 olduğu belirtilerek vatandaşların çoğu zaman doğru bilgiyi ilettikleri vurgulanmıştır (TRT Haber, 2024). Öte yandan İletişim Başkanlığı 28 farklı Deprem Dezenformasyon Bülteni yayınlamıştır. Bununla beraber deprem sonrasında *Hakikat Mücadelesi* adlı gazeteyi yayıma sokarak halkın doğru bilgiye erişimini temin etmiştir. Dahası yine 2023 yılında “Doğru Habercilik ve Medya Etiği” adlı bir kitap ve “Medya Etiği Bağlamında Olağanüstü Dönemlerde Doğru Habercilik” konulu bir panel düzenlemiştir. Başkanlık tüm bu faaliyetleriyle esasen “yeni medya düzeninde daha sağlıklı ve dezenformasyondan arındırılmış bir medya kültürü” oluşturma arzusundadır. İlâveten bu ve benzeri çalışmalar “yurttaş gazeteciliği”nin de oluşumuna katkı sunmaktadır. Diğer yandan yerel medya buluşmaları ve çalıştaylar organize edilerek dezenformasyon ile ülke genelinde bölgesel düzlemde de mücadele gerçekleştirilmektedir (İletişim Başkanlığı, 2024).

Ayrıca Türkiye'nin uluslararası alanda imajının doğru bir şekilde oluşturulması ve gerçeklerin uluslararası kamuoyuna iletilmesi amacıyla Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ve Anadolu Ajansı (AA) gibi kurumlar, uluslararası yayınlar gerçekleştirmekte ve bu doğrultuda çalışmalarını sürdürmektedir. TRT yönetiminin verdiği bilgilere göre 6 Şubat depremi ile ilgili TRT, "Deprem Özel Yayını"nda 1.601 dakika boyunca 18 canlı yayın ve 595 haber yayını yapmıştır (Öymez, 2023: 671).

Öte yandan İran Cumhurbaşkanı İbrahim Reisi'nin bir uçak kazası sonrasında vefat etmesini takiben ilan edilen bir günlük millî yas, Türkiye'deki bazı basın-yayın organları tarafından 6 Şubat depremlerinde millî yas ilan edilmedi, şimdi ilan ediliyor şeklinde haberleştirilmiştir. Bunu takiben DMM, 6 Şubat depremlerinde 7 günlük millî yas ilan edildiğini ifade etmiştir (İletişim Başkanlığı, 2024).

Türkiye, dezenformasyon tehdidine dikkat çekip aynı zamanda ilgili kurum ve kuruluşları ile eşgüdüm halinde çalışma eko sistemini kurumsal manada oluşturup toplumsal bilinci de inşa ederken yabancı hükümetler ve uluslararası kuruluşlar da bu tehlikeyi ve onunla mücadeleyi gündemlerine almaya başlamışlardır (A.g.e., 2024). Türkiye dezenformasyon faaliyetlerinin toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve insani açılardan maliyetler doğuracağını farkında olduğu için gerek siyasal düzlemde gerekse de bürokratik düzlemde çalışmalarını sürdürmektedir.

4. Azerbaycan'ın Hakikati Anlatma Çabası Olarak Dezenformasyona Karşı Mücadelesi

Azerbaycan uzun yıllar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) egemenliği altında yaşadıkdan sonra 18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak bağımsızlığını kazanmasının hemen akabinde Dağlık Karabağ bölgesi, Ermeniler tarafından işgal edilmiştir. Binlerce Azerbaycan vatandaşının katledilmesinin yanı sıra 1 milyon Azerbaycan Türkü, yerlerinden edilerek Azerbaycan içlerine göçe zorlanmıştır. İşgal, ancak 2020 yılındaki 2. Karabağ Savaşıyla sona erebilmiştir. İşgalin sürdüğü yıllarda Azerbaycan'ın en büyük problemi Dağlık Karabağ olmuştur. Gerek Rusya'yı gerekse de Batılı bazı ülkeleri arkasına alan Ermenistan, işgal statükosunu 30 yıl boyunca sürdürmüştür. Mezkûr dönemde aracı devletlerin taraflı davranmasının da bir neticesi olarak diplomatik çözümlerin sonuç vermediği ortaya çıkmış ve sonunda Türkiye'nin kendi geliştirdiği yüksek askeri teknolojinin yardımıyla Azerbaycan toprakları güç kullanmak suretiyle geri alınmıştır (Atatorun, 2021: 52-54).

Ancak Azerbaycan, kendi topraklarını işgalden kurtarmak gibi son derece haklı ve meşru bir pozisyonda olmasına rağmen eleştirilerin, kara propagandanın ve hatta ambargoların hedefi olmuştur. Bilhassa yenilgiyi hazmedemeyen Ermeni Diasporası, Ermenistan hükümetinden de daha fazla çaba harcayarak Batılı medya ve siyasi çevreleri etkilemeye çalışmış ve bu noktada kendileri adına bazı başarılar da elde etmiştir. Diasporanın manipülatif ve dezenformatif faaliyetleri yüzünden Azerbaycan, uluslararası kamuoyuna adeta bir işgalci ve soykırımcı olarak lanse edilmiştir. Batı medyasında Azerbaycan lehine neredeyse hiçbir haber çıkmamıştır. Söz konusu durum günümüzde de devam etmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere bunun sebebi başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere Avrupa'da güçlü Ermeni Diasporası'nın bulunmasıdır.

Ermeni Diasporası, eski Osmanlı topraklarından göç eden Ermenilerden oluşmaktadır. Bir kısmı Anadolu'dan göç ederken diğer kısmı da Suriye ve Lübnan gibi bölgelerden Fransa ve ABD gibi ülkelere göç etmişlerdir. Dünya üzerinde Ermenistan dışında yaklaşık 5 milyon Ermeni vatandaşın yaşadığı tahmin edilmektedir. Söz konusu dağınık topluluk, bulunduğu ülkelerde genel olarak tüccar, girişimci, işveren ve yönetici olduğu için kendi ülkelerinin zengin sınıfı olarak bilinmekte ve bu sebeple ileri düzeyde bir örgütlenmeye sahiptir. Özellikle ABD ve Fransa'da yaptıkları lobcilik faaliyetleri, etkili ve sonuç alıcı olabilmektedir. Ermeni lobisi sayesinde sözde Ermeni soykırımı, birçok ülkede kabul edilmiş ve Türkiye (ve Azerbaycan) karşıtı propagandalar had safhaya çıkmıştır. Nitekim Ermeni lobisinin ve Ermeni siyaset ve idarecilerinin zihin dünyasında Ermenistan'ın sınırları bugünkü sınırdan çok farklıdır (Özocak, 2022: 64). Hal böyle olunca Ermeni diasporası kendi varlığını sürdürmek için hemen her türlü milli hadise için bir efsanevi bir kurgu oluşturur.

Ermeni Diasporası, aynı zamanda Türkiye-Ermenistan ve Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerini de baltalamış ve bu nedenle ilişkilerin normalleşmesine engel olmuştur. 2024 itibarıyla 2020 yılındaki 2. Karabağ Savaşından sonra halen Ermenistan ile Azerbaycan arasında barış antlaşması imzalanmamasının ana sebebi yurtdışında yaşayan Ermenilerin barışa engel olmak amacıyla Fransa ve ABD gibi ülkeleri sürece dâhil etmeleridir. Diaspora, yabancı liderleri, siyasileri, üst düzey bürokratları ve halkı etkilemek için (aşağıda da örnekleri görüleceği üzere) en çok da dezenformasyonu kullanmaktadır. Öyle ki Ermenistan'ın 30 yıllık işgali Birleşmiş Milletler (BM) tarafından

bile onaylanmasına rağmen sanki mağdur olan Ermeniler imiş ve hatta Ermeniler soykırıma uğramışlar gibi bir propaganda yürütülmüştür. Bu durum da doğal olarak Azerbaycan'ı uluslararası alanda zor durumda bırakmaktadır.

Detaylara geçmeden önce Azerbaycan'ın Ermeni dezenformasyonu dışında diğer ülke ve grupların da dezenformasyonuna maruz kaldığını hatırlatmak gerekmektedir. Bilhassa Fransa ve İran tarafından yürütülen kara propagandalar dikkat çekicidir. Fransa, Ermeni Diasporasının etkisiyle Azerbaycan'a saldırırken, İran'ın sebepleri daha çok etnik, dini, komşuluk ve müttefiklik tercihlerine dayanmaktadır. Ancak sebep ne olursa olsun mezkûr ülkeler, Azerbaycan'ı karalamaktan geri durmamaktadırlar. Öte yandan Azerbaycan birçok ülkeden farklı olarak iç dezenformasyona pek az maruz kalmaktadır. Ülke içinde bölücülük, ideolojik ve dini ayrışma az olup, Azerbaycan halkını birbirine düşürecek kayda değer dezenformasyona pek rastlanılmamaktadır. Dolayısıyla Azerbaycan'ın dezenformasyonla mücadelesi ağırlıklı olarak dış güçlere karşı yapılmaktadır şeklinde çıkarımda bulunmak yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Savaşta kaybeden devletlerin 2. Karabağ Savaşı ve akabinde Azerbaycan'a karşı faaliyetleri ve bu süreçteki saldırıları dezenformasyonun vahametini göstermesi açısından önemlidir. Azerbaycan Uluslararası İlişkiler Analiz Merkezi Başkanı (Beynəlxalq Münasibətlərin Təhlili Mərkəzi) Cavid Veliev'in derlediği bilgilere göre Ermenistan savaş esnasında dış dünyanın algılarını yanıltmak için sosyal medyayı aktif bir şekilde kullanmıştır (Veliev, 2022). Savaşın ilk iki gününde Ermeniler tarafından hızla yeni hesaplar açılmıştır. 27-29 Eylül tarihleri arasında yapılan bir çalışmada, çatışmayla ilgili hashtag'ler içeren 206.116 tweet toplanmıştır. Bu süre zarfında, veri setinde 70.350 benzersiz hesap tespit edilmiş ve bunların 7.764'ü bu iki gün içinde oluşturulmuştur. Yeni oluşturulan bu hesaplar, tüm tweetlerin %14,5'ini oluşturmaktaydı. Hesapların bazıları Azerbaycan hükümetinin şikâyeti üzerine X tarafından kapatılmıştır. Diğer yandan ABD'de Ermenilerin en büyük lobcilik kurumu olan The Armenian National Committee of America (ANCA), sürekli olarak Amerikan kongre üyelerine baskı yaparak Ermenistan'a destek vermelerini istemiştir. Sonuçta da ANCA'dan bağış alan birçok kongre üyesi, Azerbaycan'ı soykırımla suçlamış ve savaşın sonunda Azerbaycan'ın aleyhinde kararlar çıkarmışlardır (McShane, 2024). Öte yandan dönemin ABD Temsilciler Meclisi Başkanı Nancy Pelosi, Ermenistan'ı ziyaret ederek ABD'nin desteğini ilan etmiştir (Gall, 2022).

Azerbaycan'ı, dezenformasyonla karalayan diğer bir ülke de İran'dır. Bu ülke iki Karabağ Savaşında da Ermenistan'ı desteklemiştir. İran, görünür sebepler dâhilinde bakıldığında, güçlü bir Azerbaycan'ın kendi Azerbaycan uyruklu vatandaşları arasında milliyetçi duyguların kabarmasından, Güney Kafkasya'da kendisinin etkisinin azalacağından ve Ermenistan ile olan coğrafi sınırların kapanmasından çekinmektedir. Ayrıca Azerbaycan-İsrail dostluğundan da rahatsızlık duymaktadır. İran, diğer birçok sebep yüzünden Ermenistan'a silah yardımı yapmasının yanı sıra medya yoluyla Azerbaycan'a saldırmaktan da çekinmemiştir. İran'da Azerbaycan lehine haber çıkaran bir medya organı bulmak oldukça güçtür. Ancak Sahar TV gibi sadece Azerbaycan'ı karalayan yayın organlarını bulmak mümkündür (Batiyev, 2021). Bu sebeptir ki Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı birçok defa İran'a yalan haberler yaymaması için çağrıda bulunmuştur (Jam News, 2021). İran'ın kara propagandaları şiddete dönüşmüş olup Azerbaycan'ın Tahran'daki büyükelçiliğine saldırıda bulunulmuş ve bir güvenlik görevlisi hayatını kaybetmiştir (Euronews, 2023).

Bu itibarla Azerbaycan'ın en çok Ermenistan ve İran'ın dezenformasyon içerikli saldırılarına maruz kaldığını söylemek mümkündür. Batılı ülkeler, Ermeni Diasporası yüzünden Azerbaycan'a saldırırken, diğer ülkelerin halklarının çoğu tarafsız kalmışlardır. Siyaset ve medya kanadından gelen karalama kampanyalarının organize olduğu, bazı ülkelerde devlet politikası olarak yürütüldüğü göze çarpmaktadır. Diğer yandan başta Türkiye olmak üzere Türkî Cumhuriyetler, Azerbaycan'dan yana tavır almışlardır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Erdoğan hükümetini destekleyen medya ve sosyal medya kullanıcıları kararlı bir şekilde Azerbaycan'a destek vermişlerdir ve vermeye devam etmektedirler.

Ancak, Azerbaycan hükümeti, medyası ve halkının da bu minvalde birtakım faaliyetler içerisinde olduğunu belirtmek gerekir. Azerbaycan'da Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'den tüm seviyelerdeki bürokratik kadrolara kadar dezenformasyona karşı bir duyarlılık göze çarpmaktadır. Birçok devlet yetkilisi sosyal medya hesaplarından veyahut medyaya demeçler vererek yalan haberlere cevap vermektedir. Örneğin Azerbaycan Dışişleri Bakanlığının web sitesinin İngilizce versiyonunda yayınlanan hemen her iki haberden birinin asılsız itham ve iftiralara cevap niteliğinde olduğu görülebilmektedir. Diğer yandan Azerbaycan Dışişleri Bakanı ve diğer yetkililerin sosyal medya hesapları da bir tür doğrulama (*fact-check*) işlevi görmektedir (Republic of Azerbaijan Ministry of

Foreign Affairs, 2024; AzerbaijanMFA, 2022). Azerbaycan'ın diplomatik misyonlarının, büyükelçilerinin ve konsoloslarının da dezenformasyonla mücadele ettiği göze çarpmaktadır. Söz konusu mücadelenin organize mi yoksa spontane mi olduğu netlik kazanmamakla birlikte maksadın hasıl olmasına katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Azerbaycanlı milletvekilleri, düşünürler ve gazetecilerin de dezenformasyonla mücadeleye katkıda buldukları sosyal medya hesaplarından görülebilir.

Öte yandan Azerbaycan medyası da söz konusu mücadeleye büyük destek vermektedir. Birçok Azerbaycan medya organının Azerbaycan Türkçesinin yanı sıra İngilizce ve Rusça versiyonlarının olması, Azerbaycan'ın verdiği mesajların ve cevapların hızlıca yayılmasını sağlamaktadır. Özellikle Azerbaycan Devlet Haber Ajansı (Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi-AZERTAC) bu hususta en önemli sorumluluğu üstlenmiş görünmektedir. Ajans, dokuz dilde yayın yapmaktadır. Azerbaycan'ın devlet olarak kendi doğrularını anlatmak ve yalanları ifşa etmek için izlediği diğer bir politika da bilhassa ABD'de çok görünür olan lobcilik faaliyetleridir. İddialara göre Azerbaycan hükümeti, 2015 yılından bu yana lobcilik faaliyetleri için 7 milyon dolar harcamış ve sadece 2023'ün ilk yarısında 1000 defa kongredeki ofislerle temasa geçmeye çalışmıştır (Dersimonian ve Freeman, 2023). Azerbaycan'ın daha çok Yahudi kökenli lobi firmalarını veya şahısları kullanarak kongreye ulaşmaya çalıştığı gözlenmektedir (Karataş ve Uslu, 2022: 299). Bu durumun gerçekleşmesinde Azerbaycan'ın İsrail ile olan iyi ilişkilerinin etkisi yadsınmaz. Diğer yandan gerek Amerika'da gerekse de diğer ülkelerde Türkiye-Azerbaycan iş birliğinden bahsetmek mümkündür. Yurtdışında iki ülkenin diplomatik misyonları birbiriyle iş birliği halinde hareket ederken, Türk medyası olabildiğince Azerbaycan'ın tezlerini dünyaya yaymaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Türkiye ve İsrail'in Azerbaycan'a dezenformasyonla mücadelede büyük katkılarının olduğunu ifade etmek, yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Azerbaycan'daki sivil toplum kuruluşlarının (STK) çabalarını da burada ifade etmek bu ülkenin kara propagandalara karşı nasıl mücadele ettiğini anlamada faydalı olacaktır. Birçok STK, inisiyatif alarak algı operasyonlarına cevap vermektedir. Hatta bazılarının savunma pozisyonundan saldırı pozisyonuna geçtiği gözlemlenmektedir. Örneğin Bakü İnisiyatifi Grubu (Baku Initiative Group) isimli kurum, 14 Fransız sömürgesinden yetkilileri toplayarak onlara Fransız sömürgeciliğine karşı destek vermekte ve bu

amaçla etkinlikler düzenlemektedir. Bu yüzden olsa gerek, Mayıs 2024'te Yeni Kaledonya'da isyanlar çıktığında Fransız hükümeti doğrudan Azerbaycan'ı suçlamıştır.

5. Türkiye'nin Azerbaycan'a Sunduğu Dezenformasyonla Mücadele Desteği

Türkiye, uluslararası toplum nezdinde Azerbaycan ile her alanda olduğu gibi iletişim ve medya alanında da iş birliğini çok önemsemiş bir ülke olarak bilinmektedir. Bu iş birliği alanlarını enerjiden ticarete, sanayi ve teknolojiye kadar farklı alanlarda sıralamak mümkündür. Azerbaycan'ın bölgesinde sahip olduğu potansiyel güç her ne kadar büyük olsa da özellikle iletişim ve medya alanında, dijitalleşmenin de bir sonucu olarak bölgede yaşadığı yapısal dönüşüm bir bakıma tehdit de oluşturmaktadır. Bu çerçevede olası tehditlere karşı alınacak önlemler, hayati önem taşımaktadır. Başka bir ifadeyle, iletişim ve medyanın imkânlarından faydalanabilmek için her şeyden önce bu tehditleri bertaraf etmek gerekmektedir. Bu zaviyeden bakıldığında Türkiye, hibrit tehditler, dezenformasyon, bilgi düzensizliği ve benzeri problemler karşısında Azerbaycan ile olan ikili iş birliklerine hayati önem atfetmektedir. Bu tehditler karşısında esasen bir ülkenin tek başına mücadele etmesi, başarılı sonuçlar alınması ihtimalini düşürmektedir. Bu çerçevede Karabağ Savaşı sürecinde Ermeni lobileri başta olmak üzere Batılı medya organlarının yalan-yanlış, dezenformasyon içeren ve kurgulanmış bilgilerine dayalı yayınları örnek olarak sunulabilir. Nitekim Azerbaycan, Ermeni lobileri ve Batılı medya organlarının bu yayınlarını ifşa edebilir ancak söz konusu bu ifşaların, uluslararası kamuoyunda bir karşılık bulamaması halinde sonuç alınması da mümkün olmayacaktır.

Söz gelimi uluslararası kamuoyu, Karabağ Savaşı'nda dezenformasyonu, yalan-yanlış ve kurgu içerikli yayınları yoğun bir şekilde birlikte gördü. Buradan hareketle dezenformasyonun temel amacı, uluslararası kamuoyunu manipüle ederek yanlış yönlendirmektir denilebilir. Ermeni sivillerin zorla yerlerinden edildiğine dair iddialardan tutun da -sözde- soykırım yapıldığına ilişkin yalanlara kadar üretilen dezenformasyonlar, kısa sürede uluslararası toplumun gündemine taşınmak istenmiştir. Türkiye'de İletişim Başkanlığı başta olmak üzere, AA ve TRT gibi Türkiye'nin iletişim ve medya alanında faaliyet gösteren kuruluşları sayesinde bu dezenformasyonlara karşı mücadele verilmiştir.

Türkiye, iletişim ve medya alanında sahip olduğu büyük potansiyelin farkındadır. Bu sebeple Azerbaycan'la her alanda iş birliği yapmaktadır. Söz konusu iş birliği alanlarını

iletişim ve medya alanında da yapmak istemektedir ve Azerbaycan'ın geçirmekte olduğu zor ve kritik dönemleri iyi anlamaktadır. Bunu, sadece Azerbaycan için yapmakla kalmayıp tüm bölge ülkelerine de teşmil etmek arzusundadır. Öyle ki Türkiye bölgesinde barışın tesisi ve huzurun devam etmesi için bölge ülkelerinin hemen hepsi ile iş birliği alanlarını derinleştirmek istemekte ve bölgesinde herhangi bir sorun alanının bulunmaması hususunda yoğun çaba sarf etmektedir.

Türkiye, Azerbaycan ile yürütmüş olduğu tüm ilişkilerinde “tek millet iki devlet” şiarıyla hareket etmektedir. Bu nedenle özellikle iletişim ve medya alanında son 10 yılda iş birliği tesis etmede önemli mesafeler kat etmiştir. Söz konusu bu iş birliği alanlarını aşağıdaki şekilde aktarmak mümkündür:

- TRT ile Azerbaycan'ın AZAD Televizyonu ve ANS Şirketler Grubu MMC arasında 2013 yılında süresiz olarak bir mutabakat metni imzalanmıştır.
- AA ile AZERTAC arasında 2015 yılında iş birliği anlaşması imzalanmıştır (Anadolu Ajansı, 2015).
- Türkiye Cumhuriyeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Medya Alanında Stratejik İş Birliğine İlişkin Mutabakat Zaptı, 10 Aralık 2020 tarihinde Bakü'de, imzalanmıştır. Bu Mutabakat Zaptı ile “Ortak Medya Platformu” resmiyet kazanmıştır. Ortak Medya Platformu gerek Azerbaycan ile ikili iş birliği noktasında, gerek Türk dünyası ile yakın ilişkiler geliştirme noktasında son derece kıymetli bir oluşum olarak değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Ortak Medya Platformu 1. Toplantısı, Türk Konseyi Medya Forumu kapsamında 22 Ekim 2021 tarihinde İstanbul'da gerçekleşmiştir. Söz konusu toplantıda “kamu diplomasisi”, “uluslararası medya”, “stratejik iletişim”, “eğitim”, “mevzuat ve regülasyon”, “dijitalleşme ve uluslararasılaşma” komitelerinin kurulması hususlarında kararlar alınmıştır (İletişim Başkanlığı, 2023).
- Türkiye ile Azerbaycan arasında Ortak Medya Platformu çerçevesinde TRT ile Azerbaycan Devlet Televizyon Kanalı (Azərbaycan Televiziyası-AZTV) arasında tecrübe paylaşımı çerçevesinde eğitim programları düzenlenmeye başlanmıştır (TRT Haber, 2022).

Tüm bu gelişmelerin gösterdiği yakın iş birliğini çok boyutlu ve derinlikli bir şekilde sürdürmek, Türkiye'nin temel hedefidir ve bu hedefe yaklaşıldığı oranda dezenformasyonla mücadelede başarılı olunacaktır. Türkiye, dezenformasyonu milli

güvenlik sorunu olarak görmektedir. İlâveten dezenformasyon, bölge ülkeleri için de bir milli güvenlik tehdididir. Türkiye ve Azerbaycan arasında iletişim ve medya alanındaki yakın iş birliğinin Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) üyesi ve gözlemci ülkeler ve bölge ülkeleri arasında da zaman kaybedilmeden yapılması ve güçlendirilmesi gerekmektedir.

Azerbaycan, DMM kurarak, yumuşak güç kapasitesini artırmasıyla dış politikasında başarılı olacağı gibi kamu diplomasisi ve dezenformasyonla mücadelede de senkronize çalıştıracağı bir mekanizmaya kavuşacaktır. Nitekim yumuşak gücün artırılması hususu, *“hâkim kanı itibarıyla kamu diplomasisinin yapıcı araçları arasında kabul edilmektedir”* (Şehitoğlu ve Tekin, 2023: 232).

Sonuç

Türkiye’deki ilgili çalışmalardan esinlenilmesi halinde Azerbaycan’ın daha da başarılı olacağı, bu çalışmada iddia edilmektedir. Yukarıda da aktarıldığı üzere Türkiye, hem içerideki hem dışarıdaki yalan haber ve bilgilerden müteşekkil algı operasyonlarıyla mücadele etmek için İletişim Başkanlığını kurmuştur. Başkanlık ise hem kendi bünyesinde DMM’yi kurmuş hem de kendisiyle bağlantılı kuruluşlardan biri olan AA nezdinde 2022 yılında Teyit Hattı’nın kurulmasını sağlamıştır. Benzer bir bürokratik yapılanmanın Azerbaycan için de ihtiyaç olduğu aşikârdır. Azerbaycan’da ülke içinde olup da ülke karşıtlığını amaçlayan dezenformasyon az olduğu için kurulacak ilgili kurumlar sadece dış saldırılara cevap verecek nitelikte olacaktır. Bu amaçla bir tür İletişim Başkanlığı kurulması ve ilgili kurum nezdinde bir DMM’nin oluşturulması son derece faydalı olacaktır. Ayrıca AZERTAC’ın da AA’nın Teyit Hattı benzeri bir yapı kurması, yararlı olacaktır.

Öte yandan Türkiye’deki İletişim Başkanlığı, dış misyonlara (büyükelçilikler, daimi temsilcilikler başkonsolosluklar) İletişim Müşavirleri ya da İletişim Ataşeleri atamaktadır. Bu sayede dezenformasyonla mücadele, dış misyonların inisiyatifine bırakılmak yerine tek merkezden ve tek tip olarak yürütülmektedir. Bunun yanında İletişim Başkanlığına bağlı çalışan Kamu Diplomasisi Dairesi Başkanlığı, düzenli olarak yurtiçi ve yurtdışı panel, konferans, seminer vb. etkinlikler düzenleyerek Türkiye’nin kamu diplomasisine büyük katkı sağlamaktadır. Benzer şekilde Azerbaycan hükümetinin de Ermenistan’ın ve İran’ın kara propagandalarına karşı etkinlikler düzenlemesi, yabancı medya kuruluşları ile irtibat içinde olması ve onların temsilcilerini Azerbaycan’da misafir etmesi son derece faydalı olacaktır.

Türkiye ayrıca Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) aracılığıyla yurtdışındaki Türk toplumuna ve dost-akraba topluluklara ulaşabilmektedir. Ayrıca yurtdışından birçok öğrencinin Türkiye’de eğitim alması sağlanmaktadır. Azerbaycan hükümeti de benzer bir kurum aracılığıyla yurtdışındaki Azerbaycanlılar ve Türk kökenli soydaş topluluklara ulaşabilir ve haklı davasını onları da birer vatandaş diplomat gibi kamu diplomasisi süreçlerine dâhil ederek savunabilir. Yurtdışındaki Azerbaycan diasporasının 3 ila 4 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Türk diasporası ise 6,5 milyonu aşkın olduğuna göre toplamda 10 milyonluk bir Türk toplumuna ulaşmak mümkün olacaktır. Ayrıca diğer Türk Cumhuriyetlerinin yurtdışındaki vatandaşlarına da erişim sağlanabilir.

Bunun yanında Azerbaycan hükümeti gerek devlete ait gerekse de STK’lar aracılığıyla yurtdışı yardımlar yaparak yabancı hükümetlere ve toplumlara ulaşarak dostlarının sayısını artırabilir. Türkiye ve Katar gibi ülkeler, bu konuda başarılı olduklarına göre Azerbaycan’ın da başarılı olması kuvvetle muhtemeldir. Azerbaycan Türkiye’nin iletişim ve kamu diplomasisi alanında çalışan kurumlarının benzerini kurup benzer faaliyetlerde bulunarak dezenformasyonla mücadele edebilir. Nitekim insanlık birbirine bakarak gelişir. Daha az gelişen toplumlar, gelişen toplumlara bakarak kendi durumlarını gözden geçirip gelişen toplumları taklit ederler ve onlara yetişirler. Bu durum her alan için geçerli olup kamu diplomasisi için de geçerlidir. Örneğin, Ortak Medya Platformu ile iki ülke medyasının entegrasyonu, iki ülke halkının doğru bilgilendirilmesi kapsamında etkin bir şekilde faaliyet gösterme, dijital medya platformlarının dezenformasyon, kara propaganda ve algı yönetimi gibi mevcut ve muhtemel risklerine karşı ortak ve etkin mücadele ile bu mücadele kapsamında ortak stratejiler üretme gibi adımlar atılmıştır. Buradan hareketle Türkiye tecrübesi, Azerbaycan için bir rehber olabilir ve Azerbaycan’ın Türkiye’nin adımlarının izlerine basarak dezenformasyonla mücadele etmesi sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

- Akyüz, S. S. ve Görgülü, Y. (2022). "Çatışma Bölgelerinde Dezenformasyon ve Doğruluk Kontrolü Süreçleri: Gazeteci Shiieren Abu Akleh'in Ölüdürmesi Olayı", İletişim ve Medya Alanında Uluslararası Araştırmalar XI, Editör: Çiğdem Dirik, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Aşkın, A. C. (2014). *Dezenformasyonun Küreselleşmesi ve Bir Örnek Olarak Batı Basınında NATO'nun Kosova Harekâtı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Atatorun, M. (2021). "Turkey's Defence Industry Policy in Security Perspective: Defeating The National Security Dilemma", Turkey's Security: New Threats, Indigenous Solutions and Overseas Stretch, Editör: İbrahim Karataş, Nobel Yayınları, Ankara.
- Aydın, A. F. (2023). "Sosyal Medyada Dezenformasyon ve Manipülasyon: 2023 Kahramanmaraş Depremi Örneği". İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 12(5), s.2603-2624.
- Bektaş, A. (2002). Siyasal Propaganda: Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Çakmak, F. (2019). "Medyada Dezenformasyon Sorunsalı ve Manipülasyonun Gücü: İdeoloji ve Söylem Açısından Seçim Haberlerinin Siyasal İletişimdeki Rolü", Selçuk İletişim, 12 (2), s.1127-1154.
- Ekşi, M. (2022) Ekşi, M. (2022). Kamu Diplomasisinde Post-Truth: Bir Meydan Okuma Olarak Dezenformasyon. İletişim ve Diplomasi, 9, s.3-24.
- Güner, O. (2021). "Avrupa Birliği'nin Dijital Platformlarda Dezenformasyon ve Algı Yönetimiyle Mücadele Politikaları". Algı Yönetimi: Siyasal ve Dijital İletişim, Sosyal Medya ve Kitle İletişimi, Editör. Oğuz Göksu, Literatürk Academia Yayınları, Konya.
- Herman, S. E. ve Chomsky Noam (1999). Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası. (Çev. Berfu Akyoldaş), Minerva Yayınları: İstanbul.

- Karataş, İ. ve Uslu, N. (2022). "The Abraham Accords: Can Interculturalism Solve Grave Conflicts of the Middle East?" *Journal of Ecumenical Studies*, vol.57, no.2, s.297-315.
- Koçyiğit, A. (2023). "Olağanüstü Hallerde Sosyal Medyada Dezenformasyonla Mücadele ve Kriz İletişimi: Kahramanmaraş Depremi Üzerine Bir Analiz". *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (10), s.68-86.
- Koçyiğit, A. ve Koçyiğit, M. (2023). "Dijital Çağda Sosyal Medyada Dezenformasyonla Mücadele" *Dijital Çağda Medya Araştırmaları*, Editör: Abdülhakim Bahadır Darı, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul.
- Lazer, D. M., vd. (2018). The science of fake news. *Science*, 359(6380), s.1094-1096.
- Nisbet, E. C. ve Olga K. (2019). "The psychology of state-sponsored disinformation campaigns and implications for public diplomacy", *The Hague Journal of Diplomacy*, 14. 1-2, s.65-82.
- Öymez, H. (2023). "Haberciliğin Etik ve Evrensel İlkeleri Olağanüstü Dönemlerde de Geçerlidir". *TRT Akademi* 8.18, s.669-678.
- Özocak, Ö., (2022). Ermeni Diasporası ve Ermenistan: Siyasi, Ekonomik ve Dini İlişkiler, *Asia Minor Studies*, Cilt 10 Sayı 1, 63-74.
- Şehitoğlu, R. (2021). *Kamu Diplomasisinde "Akıncı Birlik" Olarak Düşünce Kuruluşları*. Orion Akademi Yayınları, Ankara.
- Şehitoğlu, R. ve Tekin, B. (2023). "Türkiye Yükseköğretimindeki Uluslararası Değişim Programlarının Kamu Diplomasisine Etkileri", *Kamu Diplomasisinde Ulusötesi Perspektifler: Coğrafya, Anlatı Stratejisi ve Uygulamalar*, Editör: Emrah Aydemir ve Oğuz Güner, Seçkin Sosyal Bilimler, Ankara
- Turan, C. (2015). Açıklığın yanılması: Dezenformasyon çağımızın kitle imha silahı mı. *Akademik Bilişim Konferansı*, Yayın No:4286280.
- Yayla, A. (2020). "Totaliterizm ve Dezenformasyon", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 98, s.125-146.
- Wei, C. (2020). "Public Diplomacy: Functions, Functional Boundaries and Measurement Methods." *Heritage*, Editör: D. Turcanu-Carutiu, London: IntechOpen.

“AA ile AZERTAC arasında işbirliği anlaşması imzalandı.” *Anadolu Ajansı*, 02 Mart 2015, <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-ile-azertac-arasinda-isbirligi-anlasmasi-imzalandi/70413> (Erişim Tarihi: 20 Haziran 2024).

“Asrın felaketini, afet iletişimi bağlamında bir milat olarak kabul ediyoruz.” *İletişim Başkanlığı*, 07 Şubat 2024, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis-basinda-turkiye/detay/fahrettin-altun-asrin-felaketini-afet-iletisimi-baglaminda-bir-milat-olarak-kabul-ediyoruz> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

“Azerbaijan urges Iran not to spread disinformation.” *Jam-News*, 11 Ekim 2021, <https://jam-news.net/azerbaijan-urges-iran-not-to-spread-disinformation/> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

“Azerbaycan’ın Tahran Büyükelçiliğine silahlı saldırı düzenlendi, saldırgan yakalandı.” *Euronews*, 27 Haziran 2023, <https://tr.euronews.com/2023/01/27/azerbaycanin-tahran-buyukelciligine-silahlı-saldiri-duzenlendi> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

Batiyev, B. (2021). Aze.Media. “Iranian anti-Azerbaijani fake news propaganda: Sahar TV.” *AzeMedia*, 12 Kasım 2021, <https://aze.media/iranian-anti-azerbaijani-fake-news-propaganda-sahar-tv/> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

Dersimonian, A. ve Freeman, B. (2023) “Meet the lobbyists fronting for Azerbaijan in Washington.” *Responsible Statecraft*, 14 Aralık 2023, <https://responsiblestatecraft.org/azerbaijan-nagorno-karabakn/> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

“Dezenformasyonla Mücadele Merkezi Ne Yapar?”, *Dezenformasyonla Mücadele Merkezi*, <https://www.dmm.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12 Haziran 2024).

“Disinformation is on the rise. How does it work?”, *The Economist*, 23 Haziran 2024, <https://www.economist.com/science-and-technology/2024/05/01/disinformation-is-on-the-rise-how-does-it-work> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).

“Fahrettin Altun: Bildirilen Yalan Haber Sayısı Yaklaşık 6 Bin 200.” *TRT Haber*, 14 Şubat 2023, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/fahrettin-altun-bildirilen->

- [yalan-haber-sayisi-yaklasik-6-bin-200-746033.html](https://www.nytimes.com/2022/09/17/world/europe/nancy-pelosi-armenia.html) (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- Gall, C. (2022). "Nancy Pelosi Visits Armenia Amid Conflict With Azerbaijan." *New York Times*, 17 Eylül 2022, <https://www.nytimes.com/2022/09/17/world/europe/nancy-pelosi-armenia.html> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- "İletişim Başkanı Altun "Bâb-ı Âli Okulu" programının açılışında konuştu." *İletişim Başkanlığı*, 23 Haziran 2024, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/iletisim-baskani-altun-bab-i-ali-okulu-programinin-acilisinda-konustu> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- MFA Azerbaijan. (2022). <https://x.com/AzerbaijanMFA/status/1606302277114789889>, (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2024).
- McShane, M. (2024). "Press Release, Reps. Titus, Bilirakis Introduce The Azerbaijan Sanctions Review Act of 2024." *Congresswoman Dina Titus*, 26 April 2024, <https://titus.house.gov/news/documentsingle.aspx?DocumentID=3613> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- Republic of Azerbaijan Ministry of Foreign Affairs. (2024). Armenia's Aggression against Azerbaijan, <https://mfa.gov.az/en/category/chronology-of-the-aggression>, (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2024).
- "TRT-AZTV iş birliği güçleniyor: TRT eğitmenleri Bakü'de." *TRT Haber*, 19 Mart 2022, <https://www.trthaber.com/videolar/trt-aztv-is-birligi-gucleniyor-trt-egitmenleri-bakude-62243.html> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- "Türkiye-Azerbaycan Ortak Medya Platformu'nun ilk toplantısı yapıldı." *İletişim Başkanlığı*, 23 Ekim 2021, <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/turkiye-azerbaycan-ortak-medya-platformunun-ilk-toplantisi-yapildi> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).
- Veliev, C. (2022). "Azerbaijan Still Under Disinformation Attack." *Modern Diplomacy*, 15 Aralık 2022, <https://moderndiplomacy.eu/2022/12/15/azerbaijan-still-under-disinformation-attack/> (Erişim Tarihi: 30 Haziran 2024).